



PRIRUČNIK ZA NOVINARSKA ISTRAŽIVANJA

Organizovani kriminal i
trgovina ljudima

Mila Radulović, urednica priručnika



Ovaj priručnik je sačinjen uz podršku Fonda otpornosti, Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Mišljenja i stavovi iznijeti u ovom dokumentu su isključiva odgovornost DPNCG i ne odražavaju nužno stavove donatora.



SADRŽAJ

UVOD.....	3
I - ŠTA RAZLIKUJE KONVENCIONALNO OD ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA.....	5
II - IZBOR TEME.....	7
III – PREDISTRAŽIVANJE.....	10
IV – ISTRAŽIVANJE.....	12
V – PISANJE.....	20
VI - O TRGOVINI LJUDIMA.....	23
VII – IZVORI.....	28
REFERENCE.....	32
ANEKS 1.....	33
ANEKS 2.....	38

UVOD

Kriminal i korupcija postali su sastavni dio života u Crnoj Gori i njenom okruženju. Obračuni kriminalnih klanova; Politička debata o ispunjenju zahtjeva iz poglavlja 23. i 24. (*Pravosuđe i temeljna prava, odnosno, Pravda, sloboda i bezbjednost*); Ratni zločini; Šverc narkotika i duvanskih proizvoda; Korupcija u zdravstvu i obrazovanju; Falsifikovani lijekovi; Privilegovani političari; Mitom uvećane fakture javnih nabavki; Utaje poreza; Privatizacione afere; Pranje novca; Zloupotrebe službenog položaja; Sajber kriminal, itd.

Priče sa elementima korupcije i organizovanog kriminala više nijesu prepoznatljivo obilježje samo crne hronike. Čitamo ih, i pišemo, na stranicama namijenjenim politici, ekonomiji, kulturi, pa čak i sportu (doping afere, namještanje rezultata...). Otud i potreba sve većeg broja novinara da ovladaju osnovnim vještinama izvještavanja i istraživanja tih tema – od ulice do sudnice. Nezavisno od toga da li je naš radni zadatak vezan za praćenje dnevnih događaja ili nam je posao da te događaje stavimo u odgovarajući kontekst, pohvatamo uzročno-posljedične veze i sve to analitički sagledamo iz perspektive javnog interesa (a ne znatiželje javnosti). Ko, šta, gdje, kada i kako (uz sve obaveznije zašto)? Tih pet (šest) „čarobnih“ riječi / pitanja trasiraju put svakog novinarskog zadatka. Baš kao što i svaka vijest, reportaža ili intervju traži osmišljen pristup i skriva specifične zamke. Izvještavanje o korupciji i kriminalu, čini se, ne može biti veliki problem onome ko je već ovladao tajnama zanata i ne plaši se novih izazova. A opet...

Svakako nije u redu pogrešno napisati ime direktora škola koja je renovirana donacijom neke zapadne/istočne vlade, ili greškom udesetostučiti gubitak državne kompanije, tako što će nam zapeta „pobjeći“ za jedno mjesto u desno.

Te greške će, ipak, najviše naškoditi brzopletom izvještaču, njegovom uredniku i mediju u kome je objavljen netačan prilog. Mnogo je veći problem kada „pobrkamo“ identitet napadača i njegove žrtve, objavimo da je povrijeđeni u saobraćajnoj nesreći podlegao povredama dok se on, u obližnjoj bolnici, bori za život ili optužimo lokalnog političara za nezakonito bogaćenje, pa tek na sudu

shvatimo da je imovina koju smo mu pripisali u vlasništvu njegovog imenjaka i zemljaka. A da ne pominjemo (još uvijek) one koji svoje nezadovoljstvo novinarskim izvještajima neće iskazivati demantima ili sudskim tužbama.

Pažnja i oprez. To su obavezni sastojci svake novinarske priče, a posebno onih koje se tiču kriminala i korupcije. I to pravilo treba da važi od trenutka kada se krene u potragu za novom temom pa sve do momenta objavljivanja članka/video priloga. A nerijetko i danima nakon toga.

PRVI DIO

PRIRUČNIK ZA ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO

I - ŠTA RAZLIKUJE KONVENCIONALNO OD ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

KONVENCIONALNO NOVINARSTVO

ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO

Istraživanje

Informacije se skupljaju i objavljuju u ustaljenom ritmu (dnevno, sedmično i mjesečno)

Informacije se ne mogu objaviti dok se ne verifikuju

Istraživanje se dovršava brzo i po završetku priče nema daljeg istraživanja

Istraživanje se nastavlja dok se priča ne potvrdi, a može se nastaviti i nakon što se objavi

Navodi izvora mogu zamijeniti dokumentaciju

Potrebna je dokumentacija da podrži ili ospori deklaraciju izvoda

Odnosi izvora

Dobra vjera izvora se pretpostavlja, često bez provjeravanja

Dobra vjera izvora se ne može pretpostaviti; svaki izvor može pružiti lažnu informaciju; nijedna informacija se ne može iskoristiti bez provjeravanja

Službeni izvori slobodno nude informacije novinaru u cilju samopromocije

Službene informacije su skrivene od novinara, zato što bi njihovo otkriće moglo kompromitovati interese vlasti ili institucija

Novinar mora prihvatiti službenu verziju priče, iako se može suprostaviti komentarima ili izjavama drugih izvora

Novinar može izričito dovesti u pitanje ili poreći službenu verziju priče na osnovu informacija iz nezavisnih izvora

Novinar raspolaže samo sa bazičnim informacijama

Novinar raspolaže sa više informacija od bilo kog od svojih izvora uzetih pojedinačno i sa više informacija od većine njih zajedno

Izvori su skoro uvijek identifikovani

Izvori se često ne mogu identifikovati zbog njihove sigurnosti

Rezultati

Izvještaj se vidi kao odraz svijeta, koji se prihvata kakav jeste. Novinar se ne nada drugim rezultatima osim informisanja javnosti	Novinar odbija da prihvati ponuđenu sliku svijeta. On pokušava da izloži i rasvijetli sadašnju situaciju, kako bi se pokazala u pravom svijetlu, reformisala, ili, u nekim slučajevima, promovisala primjer boljeg puta.
Prilog ne zahtijeva lični angažman novinara	Priča se neće dovršiti bez ličnog angažmana novinara
Novinar nastoji biti neutralan, bez sklonosti ili osude bilo koje strane	Novinar nastoji biti pošten prema činjenicama i na toj osnovi može odrediti žrtve, heroje i prestupnike. Takođe, može ponuditi ocjenu (osudu) u priči
Dramatična struktura reportaže nije od velike važnosti. Priča nema kraj zato što se vijesti nastavljaju	Dramatična struktura priče je osnova za njen uticaj i vodi do zaključaka koje nudi novinar
Novinar može napraviti greške, ali one su neizbježne i obično bez značaja	Greške izlažu novinara formalnim ili neformalnim sankcijama i mogu uništiti kredibilitet novinara i medija

Izvor (1): Priručnik za istraživačko novinarstvo, Mark Lee Hunter i grupa autora

II - IZBOR TEME

Nekada teme ne biramo mi, nego nam zadatke diktiraju događaji: Došlo je do nereda na manifestaciji koji smo pratili (protesti, utakmica, parada...); Policija je zaplijenila veliku količinu švercovanih cigareta/narkotika; Napadnut je političar/biznismen sa kojim smo nedavno radili intervju; Tužilaštvo istražuje kompaniju čiji smo poslovanje pratili; Redakciji se obratila grupa zatvorenika ukazujući na loše uslove u kaznionici... Saobraćajna nesreća, obračun kriminalnih grupa na ulici, policijsko-tužilačka akcija tokom koje je privedeno više lica...

Takvi događaji prate se u ustaljenom (dnevnom, nedjeljnom) ritmu medija za koji novinar pravi prilog od, manje-više, poznatog i svima dostupnog materijala: izjave zvaničnika i(li) saopštenja nadležnih institucija, iskazi eventualnih svjedoka i žrtava, obraćanja advokata osumnjičenih, odnosno, privedenih.

U takvim situacijama od novinara se očekuje da događaj predstavi sa onim informacijama kojima u datom trenutku raspolaže, čak i u slučaju da nema odgovore na neka od ključnih pitanja neophodnih za razumijevanje priče (ko, zašto...). Podrazumijeva se da će izvještavanje biti nastavljeno nakon dobijanja novih informacija. A od novinara i medija se, pod obavezno, očekuje da:

- poštuju pretpostavku nevinosti;
- čuvaju dostojanstvo aktera i njihovih porodica;
- štite identitet maloljetnih lica, žrtve seksualnog delikta, lica sa posebnim potrebama i ranjiva lica;
- ne pominju nacionalnu (rasnu) ili vjersku pripadnost aktera događaja izuzev u slučaju da to ima značaja u konkretnom slučaju. Isto važi i za seksualnu orijentaciju osumnjičenog, optuženog, osuđenog ili žrtve;
- ne prognoziraju ishod suđenja.

Koliko god da zvuči jednostavno – u stvarnosti nije tako.



Upravo je nepoštovanje pretpostavke nevinosti jedno od najčešće prekršenih pravila novinarskog izvještavanja. O tome svakodnevno svjedoče naslovi elektronskih i štampanih medija ali i brojne regionalne analize rada novinara i medija. I pored toga, (ne)postojeća dilema – da li je važniji profesionalan pristup poslu ili prihod zasnovan na podilaženju jeftinoj znatizelji i niskim strastima publike - prepuštena je, u nedostatku medijske samoregulacije, na volju i odlučivanje novinarima, urednicima i vlasnicima medija.

Situacija je nešto drugačija kada je riječ o novinarskim istraživanjima koje se tiču korupcije i kriminala. Tu teme ne dolaze same nego ih treba „pronaći“. Polazna ideja može biti posljedica nekog događaja, detalj zapažen u medijskim izvještajima ili finansijskim dokumentima, insajderska informacija provjerenog izvora, dokument dobijen iz „prve ruke“ ili proizvod redakcijskog *brainstorminga*. To je, u svakom slučaju, polazna ideja. Dakle, objava dokumenata koja su „isplivala“ nije istraživačko novinarstvo. Mada jeste dobra osnova za početak istraživanja. A *istraživanje* nije ni *ekskluzivna ispovijest* osuđivanog kriminalca u kojoj on relativizuje svoje zločine dok veliča vlastitu hrabrost i kriminalno umijeće.

Iz teksta “Deset zabluda o istraživačkom novinarstvu” Branka Čečena (2) navodimo nekoliko teza o rasprostranjenim zabludama vezanim za novinare istraživače i istraživačko novinarstvo:

- Koristim Internet – ja sam istraživač
- Imam ekskluzivu – ja sam istraživač
- Istraživačkog novinarstva ovdje neće biti sve dok ne bude mnogo novca u medijima
- Istraživački novinar je kao Indijana Jones...
- Istraživačko novinarstvo je nepatriotsko
- Istraživačko novinarstvo se finansijski ne isplati
- Ovdje niko ne zna kako se zaista istražuje u novinarstvu (ovo je možda najmanja od pobrojanih zabluda)

III - PREDISTRAŽIVANJE

Nakon polazne ideje, kada se donese odluka da se novinar ili grupa novinara posveti istraživanju neke teme, pred njima je prvi zadatak - da postave *tezu (hipotezu) istraživanja*. Treba ostaviti mogućnost da će se ona, do kraja istraživanja, značajno, a nekada i potpuno, promijeniti. Prakse se razlikuju ali bi teza, u principu, trebalo da ponudi odgovore na pitanja: šta se istraživanjem želi pokazati/dokazati; zašto je to i kome važno; šta su očekivani (minimalni i maksimalni/optimalni) rezultati istraživanja da bi ono završilo objavljivanjem priče.

(Hipo)teza usmjerava istraživanje, svjedoče novinari sa ozbiljnim istraživačkim iskustvom. „Ona novinara neprekidno podsjećana ono za čime traga“.

Dobra (hipo)teza povećava vaše šanse da otkrijete tajne dodaju, pošto vam daje priliku da od sagovornika tražite da nešto potvrdi (znači, bilo je ovako...), umjesto da otkrije tajnu. „Mnogo je vjerovatnije da će ponuditi potvrdu informacije koju već imate, jednostavno zato što većina ljudi mrzi da laže“, kažu iskusni istraživači (1) uz napomenu da ćete tako, možda, dobiti i više nego što ste očekivali. Savjet koji ne bi trebalo zaboraviti: novinar (istraživački tim) ne smije postati rob svoje teze: Loši novinari nastoje da učine da se činjenice uklapaju u njihovu hipotezu. Dobri novinari mijenjaju hipotezu da bi se uklopila u činjenice.

Imate tezu koju namjeravate dokazati. Slijedi *predistraživanje*. Tokom njega, kroz razgovor sa kolegama u redakciji i saradnicima, pretražujući archive svog i drugih medija, konsultujući se sa stručnjacima koji mogu pomoću da u potpunosti shvate i dokumentuju tezu istraživanja, novinari istraživači traže odgovor na pitanje da li je izabrana tema dokaziva i vrijedna, nerijetko, višemjesečnog rada i truda.

Tu odluku donose skupa sa urednicima i ona je, najčešće, zasnovana na dva kriterijuma: prepoznat javni interes i vjerovatnoća da će se tokom rada na potkrjepljivanju teze istraživanja doći do čvrstih dokaza, dovoljnih za objavljivanje priče.

Kako bi sebi olakšali odluku, novinari tokom predistraživanja pripremaju:

- popis ključnih aktera i svjedoka (potencijalnih izvora);
- popis ključnih pitanja i dokumenata koji bi im mogli pomoći u dostizanju postavljenog cilja;
- popis institucija, organizacija i osoba koje će možda pokušati da spriječe njihovo istraživanje i objavljivanje priče;
- istraživačke tehnike koje bi koristili (pretraga baza podataka i dokumenata, zahtjevi o slobodnom pristupu informacijama, intervjui, ankete...);
- etičke dileme pred kojim bi se mogli naći u pokušaju da dokumentuju svoju priču ili je ojačaju iskazima aktera/svjedoka
- koliko sve to skupa može trajati i koštati

Nekada već u toj fazi postane jasno da se odabrana tema ne može *izgurati* na valjan način (postojanje korupcije na fakultetu može se, najčešće, dokazati samo tajnim snimanjem koje, prema prihvaćenim etičkim standardima, nije dozvoljeno novinarsko sredstvo u prikupljanju dokaza za priču). Ili da će rad na priči trajati neprihvatljivo dugo. Tada se, najčešće, istraživački tim vraća na početni korak – izbor nove teme. Tražeći jednako važnu priču koju može realizovati u zadatim vremenskim i budžetskim okvirima.

Uočen je trend da pojedine NVO iz Crne Gore i inostranstva, već nekoliko godina, pokazuju više kapaciteta i tolerancije od tzv. tradicionalnih medija i po pitanju utrošenog vremena i po pitanju obezbjeđenja novca potrebnog da se *izgura* dobra istraživačka priča iz



oblasti korupcije i organizovanog kriminala. Možda i zbog toga što je njima lakše da za takvu priču nađu kvalitetnog (čitaj: platežno sposobnog i nepristrasnog) finansijera dok, istovremeno, ne strahuju od potencijalnog sukoba sa oglašivačima kojima bi ona mogla da zasmeta.

IV - ISTRAŽIVANJE

Postoji mnoštvo savjeta o tome kako početi fazu istraživanja teme vezane za korupciju ili organizovani kriminal. Kao što je već pomenuto, bezbjednost bi trebala biti vrlo visoko na listi prioriteta, tim što nam sada obaveze rastu pa se, izuzev za vlastitu bezbjednost svojih kolega, moramo dodatno postarati u vezi zaštite svojih izvora. Posebno onih koji stvarno rizikuju, posao ili bezbjednost, da bi sa nama podijelili neke važne informacije ili dokumenta.

Veterani novinarskih istraga korupcije i kriminala savjetuju nekoliko osnovnih pravila u postupanju sa izvorom kome ste obećali anonimnost: nikada ga ne zovite na posao; ne komunicirajte mejlom; ne navodite ime izvora u bilješkama koje bi mogle dospjeti u ruke policije ili (navodnih) kriminalaca koje istražujete; pazite gdje se sastajete i kako čuvate dokumentaciju koju vam je izvor povjerio (budite sigurni da će u nekom trenutku istraživanja fioka novinarskog radnog stola postati jedno od najmanje bezbjednih mjesta na svijetu)... Ima još, kažu, ali neke stvari moramo sami da naučimo. U skladu sa specifičnostima svog okruženja.

Važno je da novinar zna, i da važnost tog podatka predoči svom izvoru, ko je sve bio u posjedu informacije/dokumenta koje dobija od „insajdera“. Izvjesno je da će *antijunaci* istraživanja o kriminalu i korupciji pokušati da identifikuju i kazne *izdajnika*. Novinar im taj posao mora otežati, po cijenu da ne otkrije kako je imao uvid u dokumenta koja su u posjedu samo uskog kruga ljudi. I zato: nikada sagovornicima ne treba predočavati dokumenta koje su dobijena od povjerljivog izvora.

Zaštita izvora: „Zaštita novinarskih izvora osnovni je uslov slobodnog novinarstva“, konstatuje se u presudi Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (priča datira iz 1989. a pred Evropskim sudom se našla 1996. godine), na kojoj su kasnije, širom Evrope, temeljene brojne odluke u prilog prava novinara da štiti anonimnost svojih izvora.

U toj presudi, pored ostalog, stoji: „Bez takve zaštite, izvori bi bili odvrćani od pomaganja novinarima pri informisanju javnosti o stvarima od javnog interesa. Kao

rezultat toga, uloga novinara kao neophodnog psa čuvara bila bi umanjena, pa bi i mogućnosti novinara da osiguraju sigurne i precizne informacije bila znatno smanjena. Imajući u vidu značaj zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalno obeshrabrujući učinak naloga za otkrivanjem izvora na ostvarivanje te slobode, takva mjera ne može biti u skladu sa članom 10 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava, osim ako je opravdana važnijim javnim interesom.“ (3)

I na osnovu te presude, Savjet Evrope usvaja *Načela vezana za pravo novinara da ne otkriju svoje izvore informacija* (8. mart 2000.). U tom dokumentu stoji da identifikaciju (otkrivanje) novinarskog izvora treba smatrati neophodnim samo ako se na ubjedljiv način može utvrditi da:

- i. ne postoje razumne mjere koje su alternativa otkrivanju ili su ih iscrpila lica ili organi vlasti koji traže njihovo otkrivanje, i
- ii. legitimni interes za otkrivanje očigledno odnosi prevagu nad javnim interesom za neotkrivanje, imajući na umu: da je dokazano postojanje višeg imperativa kad je riječ o neophodnosti otkrivanja; da su okolnosti dovoljno značajne i ozbiljne prirode; da se neophodnost otkrivanja informacije smatra odgovorom na neodložnu društvenu potrebu (uz konstataciju da „zemlje članice uživaju izvjesnu slobodu u procjenjivanju te potrebe, ali je ta sloboda podložna kontroli Evropskog suda za ljudska prava).

„Gore navedeni zahtjevi treba da se primjenjuju u svim fazama svakog postupka u kome može da se pozove na pravo na neotkrivanje“, zaključuje se u Načelima.



Ocjenjujući ovaj dokument, Evropsko udruženje novinara konstatuje da on ima dva bitna nedostatka: Načela su samo preporuke i ne navode se konkretne situacije u kojima je neophodno otkriti izvor informacije.

I Kodeks novinara/novinarke Crne Gore propisuje (načelo 6.): „Pravo i obaveza je novinara/novinarke da štiti povjerljive izvore informacija, ali i da uvijek provjeri motive povjerljivog izvora prije nego mu obeća anonimnost i zaštitu“. (4) Načelo je, potom, razrađeno detaljnim Smjernicama.

Treba podsjetiti kako odnos novinara i izvora nije jednosmjernan. Pored obećanja koja novinar daje izvoru, postoje i obećanja izvora koja se, uglavnom, tiču istinitosti informacija koje donosi. Ne jednom se pokazalo da takve informacije ne treba bezrezervno prihvatati, posebno kada izvori dolaze iz kriminalnog miljea. Ili političkog. Iskustvo nalaže da se informišemo o motivima koji pokreću naš izvor i da dobijene informacije, u svakom slučaju, provjerimo, potvrdimo i, po mogućnosti, dokumentujemo.

Konačno – plaćeni izvor nije izvor. Etičku dimenziju tog stava ne treba posebno objašnjavati. Jednako je važno i iskustveno saznanje da bi nam onaj ko za novac prodaje informacije mogao prodati i dezinformacije (podmetanja) ukoliko bi bio bolje plaćen sa neke druge strane.

Dakle, novinari ne plaćaju svoje izvore niti od njih uzimaju novac (poklone) da bi dobijenu priču objavili ili bolje plasirali. Izuzeci postoje - makar u teoriji (vidi Kodeks).

Umjesto kupovine informacija novinari istraživači prate - trag novca. To je jedno od najstarijih pravila novinarskog istraživanja (i ne samo novinarskog) kada su kriminal i korupcija u pitanju. „Crvena lampica trebalo bi da vam se uključi u sledećim slučajevima“, navodi novinar Milorad Ivanović u tekstu *Istraživačko novinarstvo o korupcija*: „ukoliko postoje ugovori o konsultantskim uslugama, ugovori o podizvođačima, pojava samo jednog prijavljenog na tenderu, promjena uslova tendera u poslednjem trenutku, nagovještaji da postoje pritisci „s vrha“, žalbe onih koji su učestvovali u tenderskoj proceduri...“ (5). Dodajmo situaciju kada su svi učesnici tendera povezana lica, ili kada je ugovarač nekog posla u očigledno inferiornom položaju u odnosu na podizvođača.

Naučili smo, opet, da sve nije ni u novcu. „Rijedak je slučaj da samo novac ide iz ruke u ruku“, navodi Dony Ray uz konstataciju da tokom istraživanja treba odrediti *valutu uticaja*. I savjet: „Novinari moraju da nauče da prate trag imovine, indirektnih načina nadoknade, unaprijeđenja na poslu, zaštite, privilegija, i zaposlenja (čak i dalekih rođaka)“. (7)

Kako doći do ovih podataka?

Prethodno, jedna digresija. Dva paragrafa iznad u tekst je (ovog puta namjerno) ubačena riječ koja predstavlja jednu od najvećih zamki i izazova novinarskih istraživanja. Očigledno. Baš kao: javnost odranije zna, opštepoznato je, vjeruje se, nije tajna da... Često se ispostavi da je „očigledna istina“, zapravo, obična laž. Ili makar poluistina nastala spletom okolnosti koje novinar nije sagledao na pravi način i u ispravom kontekstu. Jednak je problem što je, ponekada, tvrdnje koje „svi znaju“ najteže dokazati (npr: međuljudski odnosi i poslovne veze koje su njihova direktna posljedica).

Pretraga javnih baza podataka: Vraćamo se pitanju kako doći do podataka koje će potvrditi/dokazati tezu istraživanja. U dnevnom izvještavanju novinari razvijaju vještinu brzog „potezanja“ telefona. Svi smo čuli za izreku da novinar ne mora da zna ništa osim koga da pita.

Uz to koga, novinari istraživači moraju znati šta da pitaju i kakve sve odgovore mogu da očekuju. Zato je i istraživanja, u mnogo slučajeva, najefikasnije početi pretragom javnih baza podataka (sajtovi, arhive, biblioteke). Kada se nađemo na nepoznatom terenu najbolje je savjet potražiti od profesionalaca iz datog sektora (advokati, računovođe, sudije, tužioci, policajci, ljekari, vještaci...): koje izvore oni koriste kako bi se informisali o ljudima i događajima koji se tiču našeg istraživanja.

Ne bi bio prvi put da se pokaže kako je neka velika „tajna“, sa ozbiljnim društvenim implikacijama, bila pohranjena u javno dostupnim dokumentima. Pa je *razotkrio* onaj novinar ko ih je pažljivo pročitao i razumio ono što čita. Ili, nakon čitanja, našao sagovornike koji će mu pružiti objašnjenja i, moguće, dodatne informacije. Vodeći ga tako do kraja velike priče.

U svakom slučaju, dobro je imati sve dostupne informacije prije nego zakucamo na vrata naših sagovornika. Kakav god bio njihov status u zabilježkama napravljenima tokom prethodnog istraživanja (žrtve, potencijalni zločinci, svjedoci, zvaničnici nadležnih institucija).

Upoznajući se sa temom istraživanja iz javno dostupnih izvora izoštravamo fokus, dodatno (re)definišemo tezu istraživanja i pokazujemo našim sagovornicima da smo zainteresovani za temu o kojoj razgovaramo; da smo prethodno uradili „domaći“ što znači da ćemo lakše razumjeti i bolje shvatiti ono što imaju da nam kažu; da ne zavisimo od njih u pogledu bazičnih informacija i zakonskih propisa i, možda najvažnije, da ćemo napraviti priču i ukoliko oni odluče da čute, ili prečute to o čemu želimo da razgovaramo.

Pravovremen i temeljan uvid u javno dostupne informacije omogućava nam da dopunimo naš „paket zahtijeva“ po Zakonu o slobodnom pristupu informacijama. A može i da ga smanji – ukoliko se pokaže da je ono što čekamo od nadležnih već dostupno u nekim bazama podataka. Moguće je uštedjeti mjesece i nedjelje, ukoliko se ti zahtjevi pošalju unaprijed, na osnovu onoga što smo saznali i povezali iz dostupnih dokumenata, bez čekanja da nam sagovornici *mapiraju* probleme. Makar one koje smo mogli uvidjeti sami. Pod uslovom da dobro uradilo *domaći zadatak* pretrage i pregleda javno dostupnih baza podataka.

Tokom prikupljanja dokumenata – treba pažljivo čitati i bilježiti. Prave se šeme, tabele, grafikone... sve ono što može olakšati praćenje priče, povezivanje likova i događaja i kasnije pisanje priče (montažu snimljenog materijala za prilog). Bez straha da nam istraživanje *po dubini* može otvoriti i neke nove vidike koji utiču i na početnu tezu istraživanja. Desi se, zapravo, da nova otkrića budu važnija od onoga što se očekivalo na početku istraživanja. Zato treba gledati/čitati otvorenih očiju. I biti veoma pažljiv sagovornik.

Saradnja sa zvaničnim institucijama: Novinarska istraživanja korupcije i organizovanog kriminala podrazumijevaju da se novinari obrate policiji i(li) tužilaštvu kako bi došli do neophodnih zvaničnih podataka i dokumenata. Može to biti zahtjev

za slobodan pristup informacijama (SPI) ili intervju sa nekim od nadležnih zvaničnika. Uglavnom, valja razmišljati o pravom momentu za ovaj korak.

Ako zakasnimo – gubimo vrijeme a, ponekada, i čitav prethodni posao može *pasti u vodu*, pokaže li se da postoje dokumenta koja našu priču osvjetljavaju na potpuno drugačiji način u odnosu na tragove koje smo do tada slijedili. Krenemo li ka institucijama prerano, možemo se suočiti sa dodatnim opstrukcijama pošto će „junaci“ priče koju istražujemo, gotovo izvjesno, biti upozoreni na to da se novinari interesuju za njihov *lik i djelo*. Tim prije i brže ukoliko je novinarsko istraživanje bliže nečemu što se želi sakriti od javnosti.

I mimo toga, profesionalni kontakt sa zvaničnicima tužilaštva i policije (javne i tajne) nosi makar dva rizika: da novinaru, pod izgovorom da žele da pomognu, sagovornici podvale lažne informacije kako bi kompromitovali istraživanje ili neku od osoba uključenu u priču; Policija ili tužilaštvo, takođe, mogu u nekom momentu tražiti od novinara da prekine/odloži započeto istraživanje pravdajući se istragom koja je utoku ili pitanjima nacionalne bezbjednosti.

Pošto novinari nijesu službenici policije, prema takvim zahtjevima treba se odnositi slijedeći, isključivo, javni interes. „U principu, novinari ne prihvataju ograničavanje izvještavanja“, preporučuje Kodeks (Smjernice za Načelo 9: Koordinacija sa vlastima, ograničavanje izvještavanja) sugerišući da je tako nešto moguće, u vremenski ograničenom roku, dozvoljeno ukoliko može pomoći zaštiti života i zdravlja ljudi (4).

„Više nego bilo koji novinarski resor, istraživanje korupcije zahtijeva beskrajnu potvrdu i unakrsnu provjeru činjenica. Novinari su lake mete zvaničnika i operativaca koji su uporni u iskorišćavanju, manipulaciji i diskreditovanju novinara. To nije situacija u kojoj možete očekivati laku potvrdu informacija“, navodi Rey u svojim Savjetima (6). Pa predlaže: „Postoji bezbroj načina da iskoristite informacije iz već postojećih istraživanja i da se udružite sa grupama ili pojedincima koji su već prikupili vrijedne informacije. Internet daje novinarima mogućnost da se uključe u svjetsku mrežu stručnjaka i potencijalnih saveznika. Takođe, postoje lokalne organizacije koje već istražuju ljude i organizacije na koje ćete nailaziti u istraživanju...“.

Slične dileme postoje i kada je u pitanju kontakt sa *glavnim junacima (antiherojima)* novinarskog istraživanja.

Intervju sučeljavanja: Jedna škola novinarskog istraživanja predlaže da se *osumnjičeni* kontaktira što prije, kako bi na osnovu njegovih komentara i reakcija, tokom i nakon *intervjua sučeljavanja*, utvrdili pravi smjer daljeg istraživanja. Taj pristup, prije svega, podrazumijeva veliko iskustvo *ispitivača* ali i sposobnost njegovog tima da pripremi prava pitanja za razgovor (obavezno uključujući i ona na koja im je odgovor već poznat, kako bi bili u prilici da provjere iskrenost sagovornika). I problem ovog pristupa je očigledan – *meta* istraživanja dobija više vremena da sakrije dokaze, zastraši žrtve i svjedoke, ili na drugi način omete novinarsko istraživanje. Što, u krajnjem, uključuje i fizičke napade na novinare istraživače.

Mrtav novinar neće napisati tekst. To je bila dosjetka sa obuka novinara istraživača, sve dok nije postalo izvjesno da postoje osobe iz svijeta kriminala spremne da na taj način riješe probleme koje bi sa *radoznalim* novinarima mogli imati oni i njihovi zaštitnici.

Zato se, posebno u tzv. zemljama u tranziciji, razvio model prema kome istraživačka novinarska priča može biti objavljena, ukoliko je prikupljeno dovoljno dokaza, a da se ne kontaktira *osumnjičeni*. Ili, u tom slučaju, neka vrsta *osuđenog u odsustvu*. U takvim situacijama se preporučuje da se vrijeme između prvog kontakta sa sagovornicima u vezi konkretne priče i njenog objavljivanja skрати koliko god je to moguće a da se ne naruši njen kvalitet (istinitost).

Iskustva novinara istraživača pokazuje da prijetnje i napadi gube na intenzitetu nakon što kompromitujuća priča izađe na svjetlost dana. Dijelom i zbog toga što policija, u tom slučaju, ima jasan motiv koji povezuje žrtvu i napadača (naručioca napada). Otud preporuka da se prilozi koji su rezultat novinarskog istraživanja o kriminalu i korupciju objavljuju pod stvarnim imenom i prezimenom autora (bez pseudonima). U suprotnom, nadležnima će biti mnogo teže da povežu napadača i žrtvu. Dakle, novinari istraživači ne treba da skrivaju svoj identitet, kao što ne treba

da otkrivaju druge lične podatke – adresu, broj telefona, imena i mjesto boravka/rada/školovanje članova porodice... Kao što treba da vode računa o zaštiti svoje opreme – kompjutera i mobilnih telefona.

Između dva pomenuta pristupa u vezu kontaktiranja osoba koje istražuju novinari istraživači (što prije, odnosno, nikada) nalazi se teorija da *osumnjičenog* treba kontaktirati što kasnije, kako ne bi mogao da ometa rad novinara, a da dobije priliku da odgovori na optužbe i ponudi svoju verziju događaja koji se istražuju.

V - PISANJE

Univerzalno pravilo istraživačkog novinarstva glasi: Ne piši ono što znaš, piši ono što možeš da dokažeš. Pri tome se treba odreći gomila prikupljenih podataka za koje, u priči koja slijedi i potkrjepljuje tezu istraživanja, naprosto, nema mjesta. Praksa je da u poslu selekcije i odabira podataka koji će ući u priču novinarima istraživačima pomažu urednici i kolege koje nijesu upućeni u njihov istraživački rad (zbog čega „bez emocija“ režu i krata sve što izlazi iz glavnog toka priče).



Prema istraživačima medija, postoje tri najčešće strukture za pisanu prezentaciju istraživačke priče (7):

- **Wall Street Journal struktura** započinje tzv. *slikom* ili pojedinačnim primjerom osobe koja je, najčešće, jedna od žrtva iz priče (osoba, propisa, institucija...) koje su bili predmet istraživanja je. Cilj takvog lida je da privuče pažnju. Potom se, sa pojedinačnog primjera, priča širi do stvarnih razmjera problema. Uz pomoć tabela i grafikona koji objašnjavaju korelacije i veze između većeg broja pojedinca i zajedničkih problema.

-**High five strukturu** razvila je američka trenerica za pisanje Carol Rich. Ona predlaže pet cjelina (sekcija) u okviru priče:

- Vijest (šta se dogodilo ili šta se događa),
- Kontekst (šta je pozadina priče);
- Obim (da li je ovo slučajnost, lokalni trend ili pak nacionalno pitanje);
- Okvir (gdje takva priča vodi);
- Uticaj (zbog čega čitaoci trebaju brinuti)

- **Struktura piramide** postavlja priču u njenom bazičnom obliku, za razliku od tradicionalnog novinarskog pristupa - strukture obrnute piramide (najvažnije na vrhu, uz dodavanje elemenata po važnosti). Ovdje se predlaže početak priče sa rezimeom teme odnosno tekst koji sluti što će dalje čitanje teksta donijeti. Na ovaj način čitalac se polako uvodi u istraživačku priču, kroz sva otkrića korak po korak. Dakle, priča se gradi na najšokantnijim i najdramatičnijim otkrićima, kao da se piše o nekom romanu. U skladu sa tim, najvažnije, odnosno najdramatičnije informacije se čuvaju za kraj teksta.

Ovako na pisanje istraživačke priče gledaju autori Priručnika za istraživačko novinarstvo: "Ko" nije samo ime i titula, to je ličnost s karakternim crtama i stilom. "Kada" nije sadašnjost novosti, to je istorijska cjelina – pripovijest. "Šta" nije samo događaj, već fenomen s uzrocima i posljedicama. "Gdje" nije samo adresa, to je ambijent u kojem određene stvari postaju više ili manje moguće. Ovi elementi i detalji daju istraživačkom novinarstvu, u svom najboljem obliku, moćan estetski kvalitet koji pojačava njegovo emocionalno djelovanje. Ali peti element konvencionalnog izvještavanja, "zašto", postaje "kako" u istraživanju. Ostali elementi se razvijaju ne samo u smislu kvantiteta, već i u smislu kvaliteta. (1)

Provjera činjenica (*Fakt cheking*). Nekada je važno pravilo da je priču najteže napisati (novinarstvo je lijep posao, osim kad mora da se piše, znali su da kažu starije kolege nama, današnjim *starijim kolegama*). Praksa se promijenila pa se, kao odgovor *tabloidnom novinarstvu* zasnovanom na nepotvrđenim informacijama, senzacionalizmu i jedva prikrivenom partnerstvu sa službenim anonimnim izvorima iz državnih organa (uglavnom neistinitim), izrodila potreba dodatnih provjera materijala pripremljenog za prezentaciju čitaocima/gledaocima.

Provjeravaju se, praktično, svaka riječ i svaka rečenica. Imena, datumi, mjesta, valute, ispravnost citata, vjerodostojnost dokumenata (posebno onih iz institucija). Kako to znamo? Kako to dokazujemo? Činjenice. Dokumenta. Činjenice. Dokumenta.

Mnoge su se priče u fazi *fakt chekinga* ugasile zbog ranije pomenutih: opštepoznato, svi znaju, vjeruje se. Iz priča ispada sve što nije potkrijepljeno čvrstim dokazom (citat nije dokaz, ako se ne odnosi na nečiju percepciju ili emocije) ili potvrdom svih učesnika. Zato se sve češće govori o tome da pravilno ispričana priča proizašla iz novinarskog istraživanja mora imati snagu optužnice. Ali mnogo pitkiji i razumljiviji jezik.

Objavljivanje: Praksa je da se istraživačke priče, kada dođe momenat njihovog objavljivanja, publikuju iz snažnu najavu i reklamu, često i u drugim medijima, na društvenim grupama, putem bilborda... To je, naprosto, način da se novinarima i njihovom mediju vrati makar dio uloženog truda, a da javnost bude u prilici da se adekvatno obavijesti o nekom važnom pitanju ili problemu. Još jednom valja naglasiti - javni interes, a ne znatiželja javnosti, vodi novinare istraživače kroz njihov poduhvat.

Prije svega toga, preporučuje se da tekstove pročitaju advokati kako bi se izbjegle moguće tužbe, demantiji ili pritužbe samoregulatornim tijelima.

DRUGI DIO

ISTRAŽIVANJE TRGOVINE LJUDIMA – IZVORI I KORISNE INFORMACIJE

VI - O TRGOVINI LJUDIMA

Trgovina ljudima je fenomen koji podrazumijeva kupovinu i prodaju neke osobe, odnosno držanje te osobe u cilju nekog vida eksploatacije. Trgovinom ljudima se smatraju i sve radnje koje su ili mogu biti dio tog procesa kao na primjer čuvanje, sakrivanje, prevoz i slično.

Proces eksploatacije se dešava kroz otmice, prevare, ucjene, prisilu, prijetnje, zloupotrebama teške pozicije žrtve ili na neki sličan način. Sama činjenica da je žrtva pristala na eksploataciju ne mijenja situaciju da se radi o trgovini ljudima, što predstavlja krivično djelo.

Takođe, kada su u pitanju djeca, trgovinom ljudima se smatra proces bez obzira na to da li je primijenjen bilo koji element kao što su prisila, prinuda, prijetnja ili slično, dok god postoji bilo koja karakteristika trgovine ljudima.

Cilj trgovine ljudima je ostvarivanje materijalne ili neke druge koristi, kroz različite vidove eksploatacije žrtava. To uključuje:

- seksualnu eksploataciju
- trgovinu organima
- prinudan rad
- prinudno prosjačenje
- prinudne brakove i dr.

Kada govorimo o trgovini ljudima treba biti svjestan i predrasuda koje postoje u vezi ove vrste kriminala. Kako navodi *Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika rodno zasnovanog nasilja – ATINA (8)*, one su sledeće:

- ***“Predrasuda 1: Žrtve trgovine ljudima će odmah zatražiti pomoć i same će se identifikovati kao žrtve zločina.***

Realnost: Žrtve trgovine ljudima često ne traže odmah pomoć iz različitih razloga kao što su nepoverenje, samooptuživanje ili zbog specifičnih uputstava trgovaca ljudima o tome kako da se ponašaju kada razgovaraju sa policijom ili drugim službenim licima. Važno je da se izbegne preuranjena ocena o tome ko je a ko nije žrtva trgovine ljudima na osnovu prvog susreta. Utvrđivanje da li je neko žrtva trgovine ljudima je proces za koji je potrebno vreme. Kontinuirano izgrađivanje poverenja i razgovori puni strpljenja su često neophodni da bi se saznala potpuna priča i otkrilo celokupno iskustvo kroz koje je žrtva prošla. U ovom smislu je važno pravovremeno informisanje žrtava gde mogu dobiti neophodnu pomoć i zaštitu.

- ***Predrasuda 2: Ako žrtva trgovine ljudima pristane na početne uslove ili je bila upoznata kakav će posao obavljati ili da će biti umešana u prostituciju, onda to nije trgovina ljudima jer to nije bilo protiv njene/njegove volje.***

Realnost: Žrtva ne može da pristane da bude u situaciji trgovine ljudima. Početni pristanak za rad čak i u prostituciji nije relevantna za zločin, kao ni žrtvina eventualna zarada. Metode vrbovanja su različite, ali većina trgovaca koristi već oprobane modele. Poznati su mnogi slučajevi da su trgovci poznati žrtvi, i da su čak i bliski članovi porodice. Trgovina ljudima se često krije iza primamljivih oglasa za posao, studiranje, putovanja ili udaju u inostranstvu.

- ***Predrasuda 3: Žrtve trgovine ljudima su uglavnom stranci; ona se ne dešava sada i ovde, već negde daleko, nekim drugim ljudima koje ne poznajemo;***

Realnost: Najčešće se misli da se trgovima ljudima dešava nekim drugim ljudima, strancima u nekim dalekim zemljama. To je jedna od najvećih zabluda jer se ona dešava u najvećem broju slučajeva upravo građanima Srbije, sada i ovde. Najnovija istraživanja pokazuju da je u posledne tri godine u porastu broj građana Srbije koji su žrtve trgovine ljudima. Ranije su identifikovane žrtve najviše bile žene i devojke iz nekadašnjih sovjetskih republika, ali danas je taj trend promenjen. Broj stranih državljana koji su u našoj zemlji identifikovani kao žrtve ljudima ne prelazi pet posto od ukupnog broja identifikovanih osoba.

- ***Predrasuda 4: Trgovina ljudima je isto što i krijumčarenje ljudima.***

Realnost: Treba napomenuti da trgovina ljudima nije sinonim za prinudnu migraciju ili krijumčarenje, već je definisana kao eksploatacija, oblik prinudnog ropstva gde je volja osobe nadjačana silom, prevareom ili prinudom. Ima puno suštinskih razlika između krivičnog dela trgovine ljudima i krijumčarenja ljudima. Pre svega, krijumčarenje je zločin protiv države i državne granice, a trgovina ljudima je zločin protiv osobe, pojedinca. Dok krijumčarenje zahteva ilegalan prelazak granice, trgovina ljudima obuhvata seksualnu, radnu ili druge oblike eksploatacije koje su indukovane upotrebom sile, prevare ili prinude, bez obzira da li je prelazak granice ili prevoz uključen ili ne.

- ***Predrasuda 5: Da bi se identifikovala trgovina ljudima treba da postoje elementi fizičkog ograničenja, sile ili ropstva.***

Realnost: Pravna definicija trgovine ljudima ne zahteva fizičko ograničenje, telesnu povredu ili upotrebu fizičke sile. Psihološka sredstva kontrole kao što su pretnje, prevare ili povreda pravnog procesa su dovoljni elementi zločina. Takođe primena suptilnih psiholoških metoda su danas trend u Srbiji, kako kod regrutovanja žrtava trgovine, tako i kod njihovog kontrolisanja. Trgovci ljudima se njima koriste jer su svesni da su potencijalne ili same žrtve deprivirane zbog načina života koji vode, često nemaju najelementarnije uslove za život. Zato je za identifikaciju krivičnog dela trgovine ljudima u Srbiji i u svetu važno uključiti široki spektar oblika prinuda, načina na koji trgovci ljudima kontrolišu žrtve.

- **Predrasuda 6: Trgovina ljudima podrazumeva neku vrstu putovanja, prevoza ili kretanja kroz zemlju ili prelazak državnih granica.**

Realnost: Prema Palermo protokolu precizira se da trgovina ljudima podrazumeva vrbovanje, prevoz, transfer i smeštaj osoba uz pomoć pretnje ili sile radi eksploatacije. Međutim, ne moraju svi navedeni elementi biti ispunjeni da bi se moglo reći da je u pitanju trgovina ljudima. Krivično delo trgovine ljudima, ne mora nužno da uključuje i prevoz, kao mehanizam kontrole jer trgovine ljudima može da se odvija i bez ovog faktora. Na primer, žrtva trgovine koja je primorana na prostituciju može biti držana u kući i uopšte je ne mora napuštati, a mušterije, joj mogu biti dovođene.

- **Predrasuda 7: Žrtve trgovine ljudima uvek dolaze iz situacija siromaštva ili malih seoskih sredina.**

Stvarnost: Iako je siromaštvo u velikom broju slučajeva može biti faktor u trgovini ljudima, ono je najčešće i indikator ranjivosti. Ono međutim nije jedini uzročni faktor ili univerzalni pokazatelj za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima. Žrtve trgovine ljudima mogu da dođu iz porodica sa različitim prihodima. Ne postoji precizno iskristalisan profil (potencijalne) žrtve trgovine ljudima, ali postoje određene karakteristike koje se često javljaju i ponavljaju. Žrtve su najčešće devojke i žene, od 18 do 25 godine, iz seoskih i manjih gradskih područja, nezaposlene, niskog obrazovanja, iz nesređenih porodica u kojima su već iskusile diskriminaciju i najčešće ne govore strane jezike.

- **Predrasuda 8: Seksualna eksploatacija je jedini oblik trgovine ljudima.**

Realnost: Oblika eksploatacije ima više, od seksualne eksploatacije, primoravanja na vršenje krivičnih dela, eksploatacije radne snage, porobljavanja radnika u domaćinstvu, trgovine ljudskim organa, prisilne vojne službe i ugovorenih brakova. Elementi trgovine ljudima se mogu pojaviti ne samo u prostituciji, već i u situacijama prisilnog rada ili usluga. Krivično delo trgovine ljudima obuhvata i seksualnu eksploataciju i trgovinu ljudskom radnom snagom, a zločin se može dogoditi ženama i

muškarcima, deci i odraslima. U poslednje vreme činjenica je da se više ne identifikuju samo žrtve seksualne eksploatacije, već u sve većoj meri i žrtve radne eksploatacije, primoravanja na vršenje krivičnog dela, prinudne udaje i drugih tipova eksploatacije.

- ***Predrasuda 9: Stranci žrtve trgovine ljudima su uvek imigranti bez dokumenata, ili ilegalno borave u stranoj zemlji.***

Realnost: Stranci koji su identifikovani u Srbiji kao žrtve trgovine ljudima mogu boraviti legalno ili ilegalno u zemlji. Iako su neke žrtve strani državljani bez dokumenata, nije uvek pravilo da u našoj zemlji borave ilegalno, već mogu imati legalan boravak za različite svrhe. Takođe, nisu svi stranci žrtve trgovine ljudima bez dokumenata.

- ***Predrasuda 10: Trgovina ljudima se javlja samo u okviru kriminalnih grupa koje vrše ilegalne poslove.***

Realnost: Elementi trgovine ljudima se mogu identifikovati kad god su prisutne sila, prevara ili prinuda kako bi naveli osobu da se prostituiše, prinudno radi ili pruža usluge. Trgovina ljudima se može javiti u legalnim i stvarnim poslovnim uslovima.. Često se su legalne aktivnosti paravan za trgovinu ljudima, kao što su međunarodne agencije za posredovanje pri zaposlenju, studiranju ili pri sklapanju braka, iza kojih se zapravo može kriti trgovine ljudima.“

Trgovina ljudima se, kao i svaki drugi organizovani kriminal, tretira kroz istraživačke priče novinara. Metodologija rada objašnjena je u prvom dijelu izvještaja. Ipak, oblast trgovine ljudima ima i neke specifične izvore, čiji vam podaci mogu pomoći u daljem radu.

VII – IZVORI

Postoje razni izvori podataka koji mogu pružiti informacije o trgovini ljudima ali i različite ideje za istraživačke projekte i tekstove. Takvih izvora ima, kako globalno, tako u region, ali i u Crnoj Gori.

The Counter Trafficking Data Collaborative

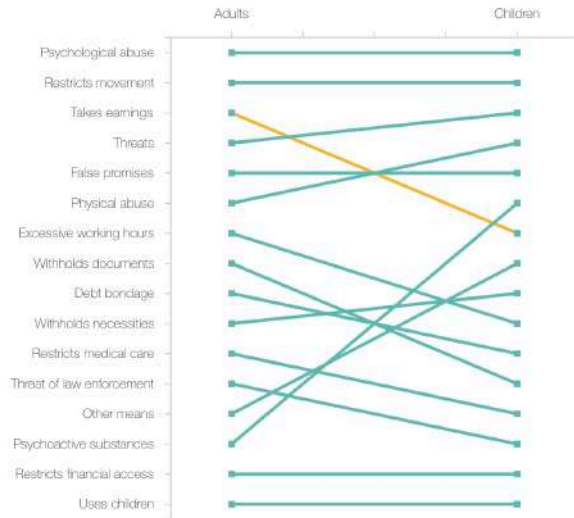
Radi se o globalnom projektu, koji sadrži širok spektar podataka o trgovini ljudima, trendove u ovoj oblasti, objašnjenja svih relevantnih pojmova, veoma relevantnu statistiku i slično.



MEANS OF CONTROL

Adults and Children

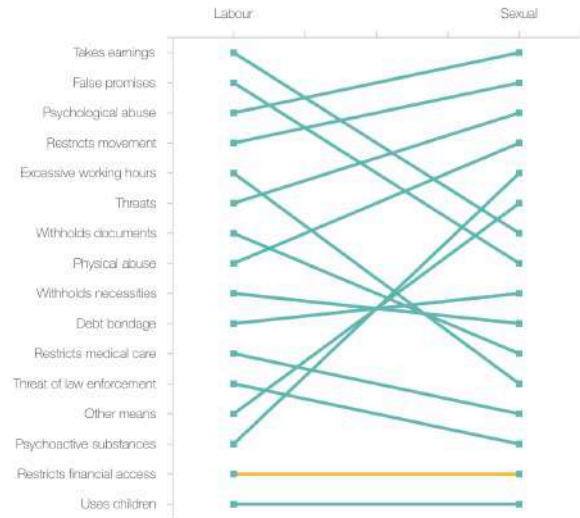
Children are controlled more through physical abuse and psychoactive substances than adults.



Explore More

Sexual and Labour Exploitation

Victims of trafficking for sexual exploitation are controlled primarily by psychological control tactics.



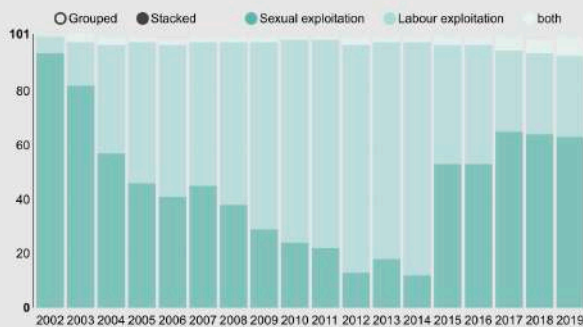
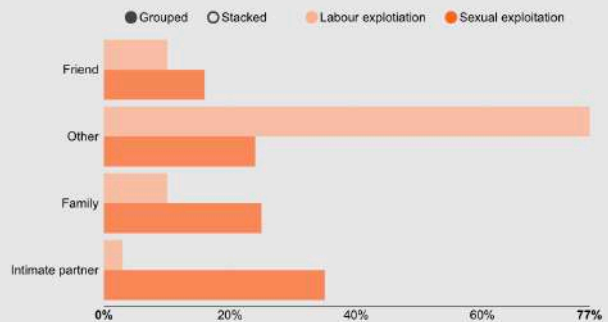
Explore More

EXPLOITATION TYPE

Recruiter Relationship

Victims trafficked for sexual exploitation are recruited most often by an intimate partner, and are more likely to be recruited by friends and family than victims of trafficking for labour exploitation.

Explore More



Sexual and Labour Exploitation Over Time

Identification of victims of trafficking for the purpose of labour exploitation has increased over time.

Explore More

Migration data portal

Statistički portal koji objedinjava različite vrste podataka o trgovini ljudima, iz različitih izvora, ali sadrži i ostalu relevantnu dokumentaciju koja može poslužiti za nastavak / dopunu istraživanja

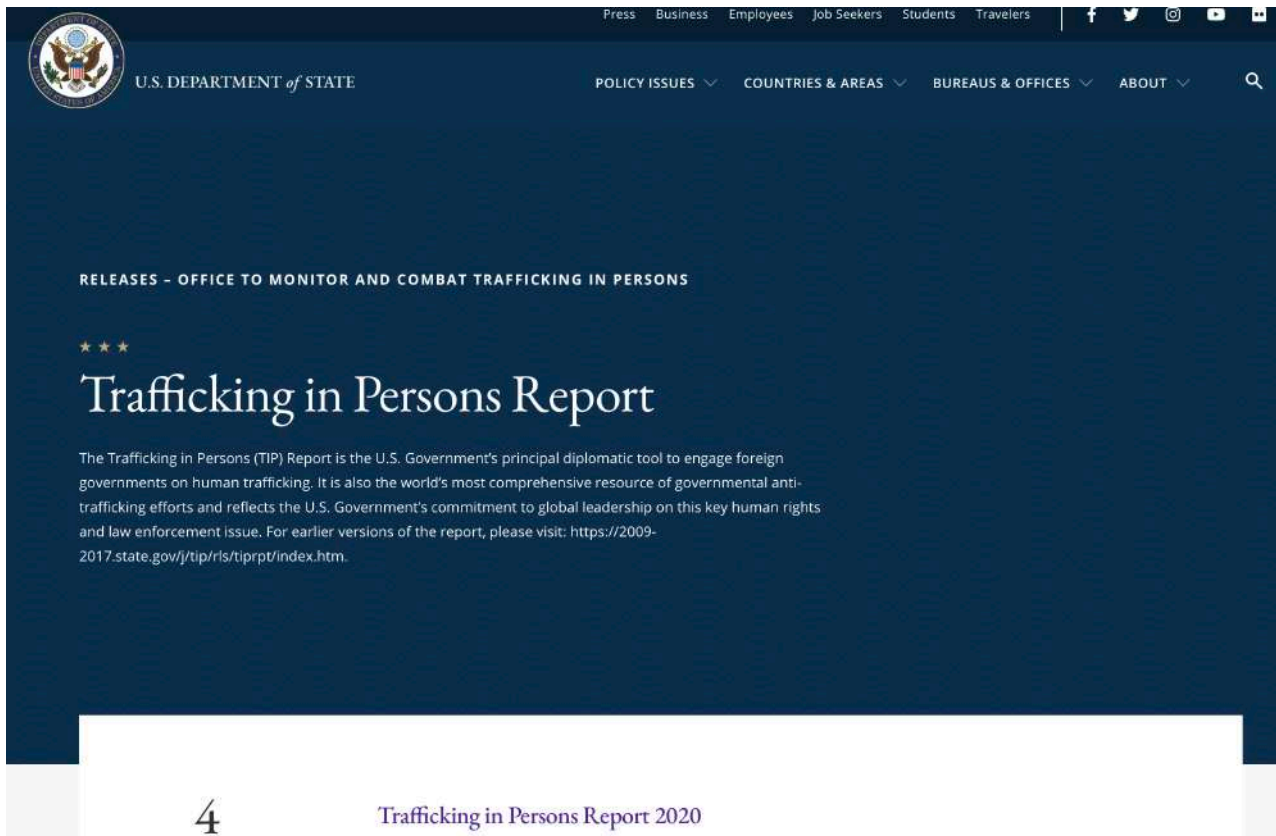


The screenshot shows the Migration Data Portal website. At the top, there is a logo with a globe and the text 'MIGRATION DATA PORTAL The bigger picture'. To the right are links for 'Mailing list', 'About', and 'Contact'. Below this is a navigation bar with categories: 'LATEST New content', 'DATA Migration statistics', 'THEMES Overview by topic' (highlighted), 'RESOURCES Guidance materials', 'SDGs & Global Compact for Migration', 'OVERVIEWS By country, region & MGI', and 'BLOG & Videos'. The main content area is titled 'Immigration & emigration statistics' and 'Human trafficking'. It includes a sub-header 'Immigration & emigration statistics', a language selector (English, Español, Français, Deutsch), and a main heading 'Human trafficking'. Below the heading, it states 'Last updated on 3 July 2020'. The main text describes human trafficking as a complex crime and mentions challenges in data collection. A sidebar on the right contains links for 'Definition', 'Data sources', 'The Counter Trafficking Data Collaborative', 'Data strengths & limitations', and 'Further reading'. The bottom of the page features a URL: <https://migrationdataportal.org/themes/human-trafficking#data-sources>

<https://migrationdataportal.org/themes/human-trafficking#data-sources>

Trafficking in Persons Report

Godišnji, globalni izvještaji o trgovini ljudima koje sačinjava kancelarija Državnog sekretara Sjedinjenih Američkih Država (U.S. Department of State).



U.S. DEPARTMENT of STATE

POLICY ISSUES COUNTRIES & AREAS BUREAUS & OFFICES ABOUT

RELEASES - OFFICE TO MONITOR AND COMBAT TRAFFICKING IN PERSONS

★ ★ ★

Trafficking in Persons Report

The Trafficking in Persons (TIP) Report is the U.S. Government's principal diplomatic tool to engage foreign governments on human trafficking. It is also the world's most comprehensive resource of governmental anti-trafficking efforts and reflects the U.S. Government's commitment to global leadership on this key human rights and law enforcement issue. For earlier versions of the report, please visit: <https://2009-2017.state.gov/tip/rls/tiprpt/index.htm>.

4 Trafficking in Persons Report 2020

<https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>

Pored ovih izvora, važne informacije o trgovini ljudima mogu se naći u različitim izvještajima Evropske unije o procesu pristupanja Crne Gore, kao i u godišnjim statističkim izvještajima crnogorskog Tužilaštva i Sudstva. Podaci su takođe dostupni i u izvještajma koji se odnose na 23. i 24. pregovaračko poglavlje.

REFERENCE

Tokom izrade ove publikacije konsultovani su i korišćeni sledeći članci, priručnici i publikacije:

1. *Priručnik za istraživačko novinarstvo*, **Mark Lee Hunter** i grupa autora
<https://zurnal.info/upload/documents/PrirucnikZaIstrazivackoNovinarstvo.pdf>
2. *Deset zabluda o istraživačkom novinarstvu* **Branko Čečen**
<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/06911.pdf>
3. *Odabrane presude Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa članom 10 EKLJP* <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2019/08/Odabrane-presude-EU-suda-za-ljudska-prava-u-vezi-sa-%c4%8dlanom-10.pdf>
4. *Kodeks novinara/novinarki Crne Gore*
https://dpncg.me/images/pdf/kodeks_novinar_a_cg.pdf
5. *Praktikum za izveštavanje o sudskim procesima o korupciji i o istraživačkom novinarstvu*, Prof. dr **Dubravka Valić Nedeljković**, **Milorad Ivanović**, **Saša Leković**
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ecc7e>
6. *Deset savjeta za istraživanje korupcije*, **Don Rey**
<https://www.media.ba/bs/istrazivacko-novinarstvo-novinarstvo-tehnikiforme-novinarstvo-novinarstvo-tehnik-i-forme/10-saveta>
7. *Priručnik o istraživačkom novinarstvu u oblasti krivičnog pravosuđa*
<https://www.cedem.me/publikacije/studije-i-javne-politike/send/69-studije-i-javne-politike/1909-prirucnik-za-novinare-o-istrazivackom-novinarstvu-u-oblasti-krivicnog-pravosuda>
8. *10 predrasuda o trgovini ljudima*, **ATINA**
<http://atina.org.rs/sr/10-predrasuda-o-trgovini-ljudima>

ANEKS 1

Preporuke Savjeta Evrope (br. R (2003) 13) državama članicama o pružanju informacija koje se odnose na krivične postupke putem medija koje je usvojio Komitet ministara na 848. sastanku zamjenika ministara održanom 10. jula 2003. godine (izvodi iz teksta)

Preporuke vladama država članica da:

1. preduzmu ili, u slučaju potrebe, pojačaju sve mjere koje smatraju neophodnim kako bi se primijenila načela u dodatku uz ovu preporuku, u okviru svojih ustavnih odredbi
2. široko popularizuju ovu preporuku i načela koja su sadržana u njenom dodatku, ujedno s njihovim prevodom tamo gdje je potrebno, i
3. posebno skrenu na njih pažnju, naročito pravosudnim organima i policijskim službama, kao i da ih stave na raspolaganje predstavničkim organizacijama pravnika i profesionalnim kadrovima u oblasti medija.

Aneks Preporuka

Načela koja se odnose na pružanje informacija o krivičnim postupcima putem medija

Načelo 1 **Informisanje javnosti putem medija**

Javnost mora biti u mogućnosti da putem medija, dobija informacije o djelovanju pravosudnih organa i policijskih službi. Stoga, novinarima mora biti omogućeno da slobodno izvještavaju i iznose komentare o funkcionisanju sistema krivičnog pravosuđa, pod uslovom da izvještavanje podliježe samo onim ograničenjima koja su predviđena sledećim načelima.

Načelo 2 **Pretpostavka nevinosti**

Poštovanje načela o pretpostavci nevinosti predstavlja sastavni dio prava na pravično suđenje. Saglasno s tim, mišljenja i informacije koji se odnose na krivične postupke koji su u toku treba da se prenose ili šire preko medija samo onda kada to ne ide na uštrb pretpostavci nevinosti osumnjičenog ili optuženog.

Načelo 3 **Tačnost informacija**

Pravosudni organi i policijske službe treba da pružaju medijima samo provjerene informacije ili informacije koje se zasnivaju na razumnim pretpostavkama. Ako je riječ o ovom drugom navedenom slučaju, treba na to jasno ukazati medijima.

Načelo 4 **Pristup informacijama**

Kada novinari na zakonit način dobiju informacije od pravosudnih organa ili policijskih službi u vezi s krivičnim postupcima koji su u toku, ti organi i službe treba te informacije da, bez diskriminacije, stave na raspolaganje svim novinarima koji te informacije zatraže ili su ih već zatražili.

Načelo 5 **Načini pružanja informacija medijima**

Kada pravosudni organi i policijske službe sami odluče da pruže informacije medijima u vezi s krivičnim postupcima koji su u toku, oni treba te informacije da pruže bez diskriminacije po bilo kom osnovu, i kad god je to moguće, to treba da rade ovlašćeni službenici putem saopštenja za štampu, konferencija za štampu ili sličnih dozvoljenih sredstava.

Načelo 6. **Redovno informisanje za vrijeme trajanja krivičnog postupka**

U vezi s krivičnim postupcima od javnog interesa ili drugim krivičnim postupcima koji su privukli posebnu pažnju javnosti, pravosudni organi i policijske službe treba da obavijeste medije o svojim najvažnijim radnjama, pod uslovom da se time ne narušava tajnost istraga i policijskih istražnih radnji i ne odlaže niti ometa ishod

postupaka. Kada je riječ o krivičnim postupcima koji traju duže vremena, informacije bi trebalo da se redovno pružaju.

Načelo 7 **Zabrana zloupotrebe informacija**

Pravosudni organi i policijske službe ne bi trebalo da koriste informacije o krivičnim postupcima koji su u toku u komercijalne svrhe ili u druge svrhe koje nisu od značaja za sprovođenje zakona.

Načelo 8 **Zaštita privatnosti u kontekstu krivičnih postupaka koji su u toku**

Pri pružanju informacija o osumnjičenim, optuženim ili osuđenim licima ili drugim stranama u krivičnom postupku treba da se poštuje njihovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa članom 8 Konvencije. Posebna zaštita treba da se obezbijedi stranama kao što su maloljetnici ili druga ugrožena lica, kao i žrtvama, svedocima i porodicama osumnjičenih, optuženih ili osuđenih lica. U svim slučajevima posebno bi trebalo voditi računa o štetnom uticaju koji bi na lica pomenuta u okviru ovog načela moglo imati otkrivanje informacija koje omogućavaju njihovu identifikaciju.

Načelo 9 **Pravo na ispravku ili pravo na odgovor**

Bez štete po raspoloživost drugih pravnih lijekova, svako ko je bio izložen nekorektnom medijskom izvještavanju ili klevetama u vezi s krivičnim postupkom treba da ima pravo na ispravku ili odgovor medijima na koje se to odnosi, zavisno od slučaja. Pravo na ispravku treba takođe da postoji i za saopštenja za štampu pravosudnih organa ili policijskih službi koja sadrže netačne informacije.

Načelo 10 **Sprječavanje štetnog uticaja**

U okviru krivičnih postupaka, a naročito onih u kojima učestvuju porote ili sudije porotnici, pravosudni organi ili policijske službe treba da se uzdrže od pružanja informacija u javnosti kada postoji rizik da će se nanijeti znatna šteta korektnosti postupaka.

Načelo 11 **Štetan publicitet prije početka suđenja**

Kada optuženi može dokazati da postoji velika vjerovatnoća da će pružanje informacija imati ili već ima za posljedicu povredu njegovog prava na pravično suđenje, optuženom bi trebalo obezbijediti djelotvoran pravni lijek.

Načelo 12 **Prisustvo novinara**

Novinarima bi trebalo dozvoliti da, bez diskriminacije i bez prethodnih zahtjeva za akreditaciju, prisustvuju sudskim saslušanjima otvorenim za javnost i javnim izricanjima presuda. Novinari ne treba da budu isključeni sa suđenja, osim ako ono nije zatvoreno za javnost u skladu sa članom 6 Konvencije.

Načelo 13 **Pristup novinara sudnicama**

Nadležni organi bi trebalo, osim ako to nije praktično izvodljivo, da za novinare obezbijede izvjestan broj mjesta u sudnicama u skladu s njihovim zahtjevima, ne isključujući prisustvo javnosti.

Načelo 14 **Izveštavanje uživo i snimanje u sudnicama**

Izveštavanje uživo ili snimanje u sudnicama bi trebalo da bude omogućeno medijima samo u mjeri u kojoj je to zakonom regulisano ili ako to nadležni pravosudni organi izričito dozvoljavaju. Takvo izveštavanje treba da bude dozvoljeno samo tamo gdje ne postoji ozbiljna opasnost od neopravdanog uticaja na žrtve, svjedoke, strane u krivičnom postupku, porote ili sudije.

Načelo 15 **Podrška medijskom izvještavanju**

Nadležni organi treba da blagovremeno i na običan zahtjev stave novinarima na raspolaganje najave zakazanih ročišta, podignute optužnice ili tužbe i druge informacije od značaja za zakonito izvještavanje osim u slučajevima kada to nije praktično izvodljivo. Novinarima treba omogućiti da naprave kopije ili dobiju primjerke javno izrečenih presuda. Oni treba da imaju mogućnost distribuiranja i saopštavanja tih presuda javnosti.

Načelo 16 **Zaštita svjedoka**

Identitet svjedoka ne treba da se otkriva, osim ako svjedok nije prethodno dao svoju saglasnost, ako je identifikacija svjedoka od javnog interesa ili ako je svjedočenje bilo javno. Identitet svjedoka ne treba nikada otkrivati ako ih to dovodi u životnu opasnost ili predstavlja prijetnju njihovoj bezbjednosti. Neophodno je posvetiti dužnu pažnju programima zaštite svjedoka, naročito u okviru krivičnih postupaka koji se vode protiv organizovanog kriminala ili zločina u porodici.

Načelo 17 **Medijsko izvještavanje o izvršenju sudskih presuda**

Novinarima treba omogućiti kontakte s licima koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora ako to ne narušava korektno sprovođenje pravde, prava zatvorenika i zatvorskih službenika ili bezbjednost u zatvorima.

Načelo 18 **Medijsko izvještavanje nakon izdržane zatvorske kazne**

Da bi se lica koja su izdržala zatvorsku kaznu bez smetnje ponovo uključila u društvo, pravo na zaštitu privatnosti prema članu 8 Konvencije treba da obuhvati pravo na zaštitu identiteta tih lica u vezi s njihovim ranijim krivičnim djelima za koja su izdržali zatvorske kazne, osim ako se ta lica nisu izričito saglasila sa otkrivanjem svog identiteta ili ako su ta lica i njihova ranija krivična djela ponovo predmet javnog interesovanja ili su to ponovo postala.

ANEKS 2

10 savjeta za istraživanje korupcije

<https://www.media.ba/bs/istrazivacko-novinarstvo-novinarstvo-tehnikiforme-novinarstvo-novinarstvo-tehnik-i-forme/10-saveta>

Mapiranje geometrije mita, određivanje valute uticaja, dokumentovanje traga, izlaženje na kraj sa prijetnjama i odmazdom, i poznavanje prepreka unutar sopstvenog medija neki su od savjeta Dona Raya za razumijevanje moći korupcije. Kako on kaže, zadatak novinara je da nađe vidljive rezultate često nevidljive sile. Savjeti koje ovde prenosimo osnova su za neke od edukativnih modula koje Don Ray drži širom svijeta.

- 1. Od dna ka vrhu:** Ovo je ključno za prepoznavanje rezultata korupcije i brz je put do njenih viših nivoa - **dokazi su uvijek vidljivi na ulici** (vidite [Malawi Observer](#) za detaljne primjere).
- 2. Mapiranje geometrije mita i uticaja:** Korupcija uvijek podrazumijeva više od jedne osobe kao tačke na grafikonu ili više prostih linija između dva entiteta. Da bi se razumio put mita, uticaja i iznuđivanja potrebno je mapirati odnose između strana uključenih u korupciju, a to su trouglovi, trapezoidi, petougaonici itd...
- 3. Izgradnja i zaštita ključnih izvora:** Oni su tu negdje i žele da nađu nekoga kome bi povjerali informacije koje imaju. Novinar mora da nauči da proces "zavođenja" podrazumijeva stvaranje najvećeg mogućeg povjerenja, plodno okruženje provjere činjenica i razumijevanje onoga što izvor želi da dobije kao nagradu ili zadovoljenje, a što nije očigledno na prvi pogled.
- 4. 5. Dokumentovanje traga:** Javno dostupne informacije su neprocjenjivo važne, ali samo uz pomoć njih se rijetko može mapirati kompletna slika. One su ključne za početak. Mogu suptilno, ali rječito da ukažu na druge dokumente ili ljude koji mogu da popune prazna mjesta u istraživanju.

6. Prepreke iznutra: Novinari u svakoj zemlji se susreću u nekoj mjeri sa otporom unutar sopstvene medijske kuće. Na žalost, neki vlasnici i menadžeri novina, radio i tv stanica i mreža su ili na marginama organizovanog kriminala i korupcije ili su njegovi aktivni akteri. Takve situacije zahtijevaju veliku svjesnost o ovom problemu i izuzetno pažljivo planiranje.

7. 'On the record' informacije: Više nego bilo koji novinarski resor, istraživanje korupcije zahtijeva beskrajnu potvrdu i unakrsnu provjeru činjenica. Novinari su lake mete zvaničnika i operativaca koji su uporni u iskorišćavanju, manipulaciji i diskreditovanju novinara. To nije situacija u kojoj možete očekivati laku potvrdu informacija.

8. Saradnja sa saveznicima od povjerenja: Postoji bezbroj načina da iskoristite informacije iz već postojećih istraživanja i da se udružite sa grupama ili pojedincima koji su već prikupili vrijedne informacije. Internet daje novinarima mogućnost da se uključe u svjetsku mrežu stručnjaka i potencijalnih saveznika. Takođe, postoje lokalne organizacije koje već istražuju ljude i organizacije na koje ćete nailaziti u istraživanju.

9. Izlaženje na kraj sa prijetnjama i odmazdom: To nije posao za svakoga. Novinari moraju uvijek da budu svjesni toga koliko su ranjivi, i oni sami i njihovi članovi porodice. Ključno je znati kako na prijetnje odgovoriti brzo i direktno – ali tako da se ne predaju ili se odmah dobro sakriju.

10. Učiniti priču relevantnom čitaocima i gledaocima: Novinari često žele da pišu o eliti za elitu. Naravno, priče moraju da se usredsrijede na igrače koji su na vrhu, ali moraju da se bave i žrtvama i saučesnicima na svakom nivou. Konačno, priče moraju da budu o ljudima i moraju da odslikaju vidljive tragove korupcije kao često nevidljive sile.

Autorsko pravo na ovaj edukativni modul pripada Donu Rayu. Ukoliko želite da koristite ovaj materijal u svrhu edukacije, potrebno je da poštujuete 3 uslova: da navedete ime autora, da se tekst ne modifikuje, i da se njegova upotreba ne naplaćuje.